

**Quaderns
de Pau i
Solidaritat**

**Consolidant
el neocolonialisme:
acaparament
de terres a l'Àfrica**
Vicent Boix Bornay

Crèdits

Periodicitat:

Quadrimestral / Desembre 2011

Autoria:

Vicent Boix Bornay

Fotografia portada:

EC-F. Lefebvre (Camerun)

Edita:

Agència de Cooperació Internacional de les Illes Balears
Conselleria de Presidència
Govern de les Illes Balears
<http://dgcooper.caib.es>

Disseny i maquetació:

Amara Ingeniería de Marketing

Coordinació i traducció:

Núria Abad

Vicent Boix Bornay.

Escriptor, investigador associat de la Càtedra Terra Ciutadana – Fondation Charles Léopold Mayer de la Universitat Politècnica de València, col·laborador del Grup d'Estudis sobre Agricultura Africanas (GESA) d'aquesta càtedra i autor del llibre "El parc de les hamaques".

índex

4

1. Introducció

6

2. L'agricultura com una mercaderia més

9

3. Les matèries primeres en el segle XXI:
una gran inversió

11

4. La terra, l'última baula per controlar

13

5. Neocolonialisme i contrareforma
agrària

15

6. Inversió privada encoratjada des
d'institucions públiques

16

7. La propietat de la terra

18

8. Primeres reaccions

20

9. Per què l'Àfrica? (I)

22

10. Per què l'Àfrica? (II)

24

11. L'acapament de terres a l'Àfrica ja és
un fet

26

12. Desallotjaments, expulsions
i desplaçaments. La solidaritat
inversionista s'esvaeix

28

13. Més premisses solidàries que
s'esvaeixen

30

14. Fam i despulla

36

15. Més exemples de despulles

38

16. Cap al "republicanisme bananer" del
segle XXI. Aprenuem de la història

40

Conclusió

1. Introducció

L'Àfrica, amb una superfície de 30.233.000 km² (és a dir, 60 vegades Espanya), haurà d'alimentar, en unes poques desenes d'anys, a mil milions d'habitants. La gran qüestió que es plantegen els organismes internacionals, els experts en desenvolupament, els agrònoms, els analistes i els politòlegs és: podrà el continent africà afrontar aquest desafiament?

Per produir aliments cal terra, aigua, llavors, útils agrícoles, adob orgànic o químic, tècniques o productes de lluita contra les plagues i capacitat agrària del productor. Els ramaders, per la seva banda, ja siguin nòmades o sedentaris, requereixen terres, aigua, pastures, animals i productes per lluitar contra les malalties.

Tots els elements citats són imprescindibles per produir aliments. Però el principal i bàsic és la terra. Sense terra, podem renunciar a la producció. I podem posar matisos a les terres africanes: calcàries les del Magreb, sorrenques desmineralitzades les del Sahel, ferrolítiques les tropicals, húmiques les de les regions volcàniques, etc. Però totes elles han alimentat durant milers d'anys, treballades generalment en comunitat, als habitants d'aquest continent.

Ningú no dubta que es necessiten noves tècniques de conreu que facin més productiu el treball humà, que s'hagi d'estendre el regadiu (només el 4% de les terres africanes són irrigades), que es generalitzi la utilització de la tracció animal, de l'abonat, de l'agroecologia, de la millora genètica, etc. Tot això és necessari perquè els rendiments siguin majors. Aquest és el desafiament que tenen els camperols de l'Àfrica, els seus responsables polítics, els seus tècnics i la cooperació internacional.

Ara bé, si els camperols africans es veuen desposseïts de les seves terres per companyies estrangeres que busquen beneficis econòmics en els mercats mundials, la fam al continent africà serà una constant regular. L'emigració de la població rural a les grans ciutats costaneres o a l'estranger, la desestructuració social, la violència, els conflictes ètnics s'acceleraran.

Aturem la compra de terres a l'Àfrica. Que s'intervingui contra aquest nou colonialisme. Perquè, com recentment proclamava una campanya sobre l'acaparament de terres, cal recordar: "Escoltin, que hi viu algú!".

2. L'agricultura com una mercaderia més

Tradicionalment, la pagesia s'ha caracteritzat per conrear aliments destinats al consum propi, portant a la pràctica un tipus d'agricultura respectuosa amb el medi ambient i fonamentada en uns coneixements agronòmics que s'han transmès de generació en generació. En molts llocs, el camperol o petit agricultor es va anar obrint amb el temps als mercats locals. Es tractava ja no només de conrear per menjar sinó de fer-ho per vendre part de la sembra i poder, així, disposar d'un capital amb què afrontar altres necessitats. L'anomenada "Revolució Verda", esdevinguda a mitjans del segle XX, va afavorir aquest procés, ja que va aconseguir augmentar la productivitat gràcies a la mecanització del camp, així com per la utilització de llavors millorades i productes químics. Qui en un altre temps era agricultor lliure es va fer dependent dels "paquets tecnològics" i de les exigències dels mercats.

El principal problema de l'agricultura agroexportadora és que les diferents fases de la cadena agroalimentària es concentren cada vegada en menys mans

¹ Anuaris estadístics de la FAO 2004 i 2010, <http://www.fao.org/docrep/009/a0490m/PDF/a0490mo2a.pdf> i <http://www.fao.org/economic/ess/ess-publications/ess-yearbook/es/>

² ETC: "¿De quién es la naturaleza?", novembre de 2008.

Molts petits agricultors van aconseguir, inicialment, sobreviure i, fins i tot, progressar; però, amb l'expansió de les polítiques neoliberals, l'agricultura tradicional i camperola ha entrat en una clara recessió. Segons dades de l'Organització de les Nacions Unides per l'Agricultura i l'Alimentació (FAO), l'agricultura ocupava al 52% de la població econòmicament activa a nivell mundial entre els anys 1979 i 1981, percentatge que va disminuir fins al 40% el 2010. Igualment, la població rural mundial, que en 1971-1981 sumava el 61%, va caure el 2010 fins al 49%¹.

Per contra, en aquest mateix interval de temps, les exportacions i les importacions agrícoles es van multiplicar per cinc, el que indica que el model agrícola exportador i intensiu està expulsant als agricultors del camp. Així, el principal problema que enfrenta l'agricultura agroexportadora, entesa com una mercaderia més dins del supermercat global, és que les diferents

fases de la cadena agroalimentària (llavors, entrades, intermediació, distribució, transformació, venda, etc.) es concentren cada vegada en menys mans i, aquesta situació d'oligopoli, dona força a aquestes mans, que determinen tot tipus de condicions.

Segons la Rural Advancement Foundation Internacional (anomenada ara Grup d'Acció sobre Erosió, Tecnologia i Concentració - ETC), el 67% del comerç mundial de llavors era manejat el 2007 per deu grans multinacionals (DuPont, Syngenta, Limagrain, Bayer, etc). Només Monsanto posseïa gairebé el 25%. D'acord amb la mateixa font, deu empreses controlen el 89% del comerç d'agroquímics (Bayer, Syngenta, Dow, Monsanto, etc.). D'aquestes, les sis més poderoses participen del negoci de les llavors².

El continent africà es veu, cada vegada amb més freqüència, com una font de terres agrícoles i recursos naturals amb la finalitat de proveir a la resta del món. **Foto:** EC-Guy Stubbs- (Sudàfrica)

3. Les matèries primeres en el segle XXI: una gran inversió

El 2008, any en què es va produir la primera de les crisis alimentàries d'aquest segle XXI, les empreses transformadores van aconseguir importants rèdits. D'acord amb GRAIN, organització internacional que dona suport a camperols i petits agricultors: "els guanys de Nestlé de 2008 van pujar un impressionant 59% i el increment d'Unilever es va acostar al 38%"³. Durant aquest període, també van augmentar els preus dels agroquímics. Per això, molts agricultors no van poder adquirir-los i les seves plantacions intensives van patir pèrdues. Però Monsanto va augmentar els seus beneficis un 120% respecte el 2007, Bayer un 40%, Syngenta un 19% i Dow un 63%.

Aquestes baules de la cadena alimentària (agroquímics i llavors) no són els únics que han aconseguit créixer el seus beneficis. Una altre de transcendental que ha provocat la desesperació dels agricultors és la intermediació, és a dir, la baula que apropa els aliments del camp al supermercat. La situació en aquest cas és similar a les descrites anteriorment. Unes poques empreses, tant a nivells nacionals com internacionals, estan situades entre milions d'agricultors que produeixen aliments i milions de consumidors que els adquireixen. Algunes d'elles els transformen, i segons el Grup ETC, el 26% del mercat mundial de queviures empaquetats és còpsat per deu transnacionals (Nestlé, Pepsico, Kraft, Coca-cola, Unilever, Danone, etc.)⁴. En fruites i verdures sense transformar, la intermediació és entre majoristes i minoristes; i en altres casos és la distribució moderna, el supermercat, qui adquireix directament els productes de l'agricultor o el majorista. En qualsevol dels tres casos esmentats, la intermediació, la transformació o la distribució moderna, la tònica general és que, fent gala de la seva posició dominant en la cadena alimentària, s'imposin uns preus irrisoris per l'agricultor i se'ls incrementi al consumidor, aconseguint així una plusvàlua en alguns casos insultant.

En la intermediació, la transformació i la distribució s'imposen uns preus irrisoris per l'agricultor i se'ls incrementa al consumidor, aconseguint així una plusvàlua insultant

En les últimes dècades, la desregulació en els mercats va provocar que les inversions productives en l'economia real anessin perdent pes a favor de les inversions financeres, que van instal·lar-se en diversos mercats per succionar-los i després escapar de les crisis que creaven a la recerca de nous mercats. A la inversió financera se li atribueix, entre altres, la bombolla de les *punt.com* i la crisi de les *subprime*.

En la recerca d'inversions segures, el capital financer va aterrar en els mercats de futurs, on aliments i matèries primeres agrícoles són una part molt important (també es negocia amb petroli, metalls, etc.). Com exemple podríem plantejar el següent cas hipotètic: una cooperativa d'agricultors va a un d'aquests mercats i, després de negociar amb una empresa de farina, ven trenta tones de blat, a lliurar el gener de 2013 i a un preu de 225 dòlars la tona. Per això es signaria un "contracte de futur", és a dir, un títol que ens detalla la transacció. Important subratllar que en els mercats de futurs no es negocien mercaderies físiques (blat) sinó contractes per vendre/comprar mercaderies físiques futures (blat de gener de 2013).

El capital financer va aterrar en els mercats de futurs, subjectes a l'especulació ja que donen molt marge a la variació de preus abans de la data de lliurament real

Aquests mercats mai van estar exempts de l'especulació i altres pràctiques allunyades del comerç real de matèries primeres, ja que els contractes sobre mercaderies futures donen molt marge a la variació de preus abans de la data de lliurament real. Però, com es deia, diverses mesures liberalitzadores, juntament amb la crisi d'altres mercats, van originar que el capital financer (fons de cobertura, de pensions, etc.) invertís en els mercats de futurs a gran escala. Els actius financers en matèries primeres van créixer dels 5.000 milions de dòlars el 2000 a 450.000 milions el 2011⁵.

Des de llavors, el món viu en tensió a causa de l'increment de preus dels aliments, que va originar una crisi alimentària el 2008 i un altra inacabada

³ GRAIN: "Las corporaciones siguen especulando con el hambre", abril de 2009.

⁴ ETC: "¿De quién es la naturaleza?", novembre de 2008.

⁵ http://www.pdf.lacaixa.comunicacions.com/im/esp/2011obox_esp.pdf i <http://www.grain.org/article/entries/183-el-negocio-de-matarde-hambre>

4. La terra, l'última baula per controlar

el 2010 que està causant estralls a la Banya d'Àfrica. Des del principi es va intentar amagar el motiu real de les crisis, i es va argumentar que la causa era el desequilibri en l'oferta i la demanda d'aliments; encara que amb el temps, i davant els fets, la realitat es va fer visible. Com es constata a la gràfica, hi ha una relació palpable entre l'activitat inversora i l'increment de preus. I la realitat és que, mentre a l'Àfrica subsahariana hi ha gent morint-se de fam, el grup d'inversió Goldman Sachs va guanyar més de 5.000 milions de dòlars el 2009 especulant amb matèries primeres, el que va suposar un terç dels seus beneficis nets ⁶.

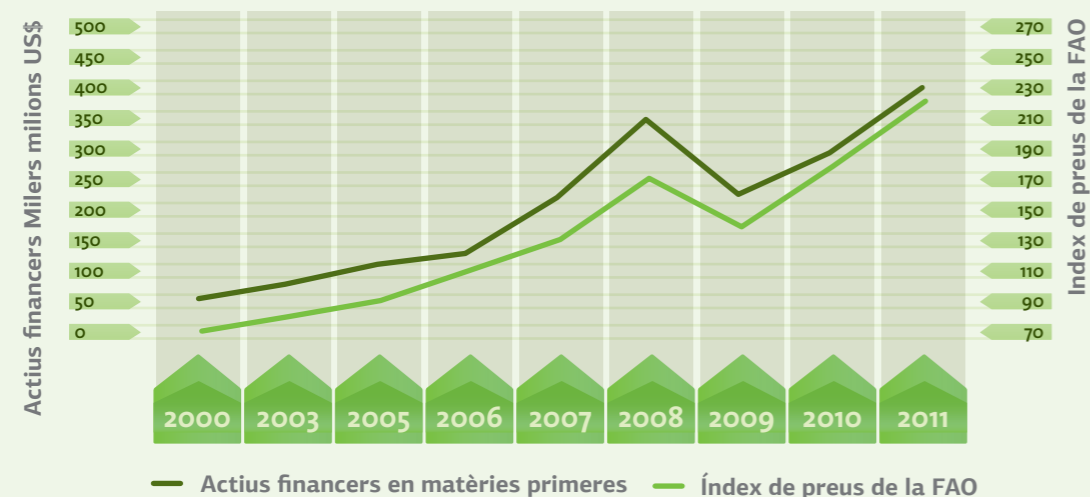

La cadena agroalimentària és un gran i succulent negoci. Així ho demostren els balanços de certes transnacionals i el vertiginós augment de capital financer en els mercats de matèries primeres. Per als inversors, el futur és molt esperançador. Saben que la gent pot deixar de pagar la seva hipoteca, però sempre haurà d'alimentar-se. A més, s'ha normalitzat, s'ha institucionalitzat i s'ha acceptat, sense dir ni piu, un increment dels preus dels aliments (i la seva volatilitat) que es va crear artificialment en els mercats. Des d'organismes com la FAO s'anuncia i s'assumeix que la humanitat s'enfrontarà a una època d'aliments cars encara que això suposi acceptar un status quo en què milions de persones passen fam.

Si bé encara no hi ha escassetat d'aliments, l'equació entre l'oferta i la demanda d'aliments i matèries primeres agrícoles tendirà a comprimir-se si no es prenen mesures, perquè segueix creixent exponencialment la població mundial i, sobretot, perquè el futur energètic dels països rics dependrà dels agrocombustibles. Tot això en un planeta amenaçat per un canvi climàtic que està alterant la productivitat. La idea essencial és que, en temps de crisi i recessió, resulta que l'agricultura es presenta com un mercat apetitós i amb un prometedor futur. La demanda està més que assegurada. És més, creixerà vertiginosament. La mateixa FAO ha estimat que la producció mundial d'aliments s'haurà de duplicar per l'any 2050.

L'oferta, per contra, és el gran pastís a dividir i, per això, nacions, inversors i transnacionals comencen a moure fitxes per garantir la seva porció. Tenint en compte que certes baules de la cadena alimentària exportadora ja estan acaparades per multinacionals (llavors, intermediació, etc.). I tenint en compte que els mercats de futurs estan atapeïts d'inversors i especuladors, només queda una baula per conquerir: la terra.

Gràfic 1. Elaboració pròpia amb dades de GRAIN, FAO i Institut Internacional de Finances.

⁶ http://www.elpais.com/articulo/reportajes/hambre/cotiza/Bolsa/elpepusocdmg/20110904elpdmgprep_4/Tes

5. Neocolonialisme i contrareforma agrària

La importància de la terra és màxima en ser l'única baula veritablement necessària. Perquè el camperol agroecològic prescindeix dels productes químics i de les llavors millorades que venen les grans transnacionals. També pot evitar les cadenes de distribució modernes per decantar-se per l'autoconsum i la venda directa al consumidor local, sense intermediaris que determinin preus i condicions. Ara bé, si els usurpen les terres a les comunitats locals, llavors no hi ha agricultura possible. Per això, l'acaparament de terres és la major amenaça per a la sobirania alimentària, especialment en les nacions i comunitats empobrides que es solen auto abastir.

L'acaparament de terres és la major amenaça per a la sobirania alimentària, especialment en les nacions i comunitats empobrides que es solen auto abastir

Aquests abassegaments s'han estat succeint amb la pujada de preus com a teló de fons, eventualitat que està causant l'actual crisi alimentària. **Foto:** OIT

En els últims anys, les organitzacions socials han vingut denunciant grans adquisicions de terra per part d'estats nacionals que, davant els vaivens del mercat i el risc d'escassetat, cerquen garantir el subministrament futur. Però, sobretot, són algunes multinacionals i inversors els que estan acaparant terres perquè anhelan especular amb elles, controlar la producció agrícola i fer negoci del consum voraç de recursos per part de les nacions benestants (especialment aliments i agrocombustibles). Fins ara, la inestabilitat política i la manca de beneficis a curt termini havia fet de la terra una inversió poc atractiva; cosa que ha canviat amb la crisi financera, l'increment dels preus dels aliments i la demanda creixent d'agrocombustibles. La terra s'ha convertit en un actiu estratègic per la inversió i és indiscutible el desembarcament virtual cap a les antigues colònies per controlar els seus recursos i configurar el seu funcionament intern d'acord amb les necessitats primermundistes.

Aquestes adquisicions han esdevingut principalment en els països empobrits perquè hi ha una major quantitat de terra fèrtil, són menors els costos ambientals, econòmics i laborals, i la propietat de la terra és ambigua. En alguns casos, es tracta de compres directes i, en altres, d'arrendaments per períodes curts o de fins a 99 anys.

Saturnino Borrás i Jennifer Franco, del Transnational Institute, han indicat en un informe auspiciat per aquesta organització, que "és cert que les terres del Sud Global han estat cobejades històricament per nombrosos motius. Però, avui, està cobrant força un impuls que parteix d'una idea aparentment nova: que el control a llarg termini de grans extensions de terra, més enllà de les pròpies fronteres nacionals, és una cosa necessària per subministrar els aliments i l'energia necessaris per sostenir la pròpia població i societat en el futur"⁷.

⁷ Borrás, S. i Franco, J: "La política del acaparamiento mundial de tierras. Replanteando las cuestiones de tierras, redefiniendo la resistencia", maig 2010

6. Inversió pública encoratjada des d'institucions públiques

Aquest nou fenomen també ha estat reconegut i denunciat pel Relator de Nacions Unides per al Dret a l'Alimentació, Olivier de Schutter: "Les pressions comercials sobre la terra estan creixent ràpidament. Els biocarburants, els projectes d'infraestructures a gran escala, els mecanismes de crèdits de carboni i l'especulació porten a canvis vertiginosos en el drets sobre la terra i creen noves amenaces per als usuaris de la terra més vulnerables"⁸.

Són algunes multinacionals les que estan acaparant terres per especular amb elles, controlar la producció agrícola i fer negoci del consum voraç per part de les nacions benestants.

Per a la gran majoria de les societats d'Àfrica, la terra es considera no només un bé econòmic o mediambiental, sinó que és un recurs social cultural i ontològic. **Foto:** Agustí Torres (Etiòpia)

⁸ <http://www.srfood.org/index.php/es/component/content/article/1-latest-news/1664-vulnerable-land-users-must-be-protected-by-international-guidelines-un-expert-urges-rome-summit>

⁹ "La participación europea en el acaparamiento de tierra", al informe "El acaparamiento de tierras y la nutrición, desafíos para la gobernanza mundial", Observatori del Dret a l'Alimentació i la Nutrició, 2010.

L'Observatori del Dret a l'Alimentació i la Nutrició afirma que governs com els de la Unió Europea (UE) estan animant, directament i indirectament, la massiva inversió privada: "Al fomentar la producció d'agrocombustibles, algunes recents directives de la UE han augmentat indirectament la demanda de terres per part de les institucions financeres privades. En el transcurs del 2008, un gran nombre d'empreses d'inversió, fons privats de capital social, fons de cobertura i altres van comprar grans superfícies de terres de conreu a tot el món. Diversos actors del sector financer privat europeu també estan invertint en la terra a l'Àfrica"⁹.

La mateixa organització reconeix també la implicació de les administracions públiques: "De la mateixa manera, la cooperació europea al desenvolupament dona suport activament a la introducció de polítiques sobre agrocombustibles en els països africans, alhora que els bancs europeus promocionen la seva producció al continent. En alguns casos, governs europeus, fins i tot, són propietaris directes d'empreses que estan invertint en terres destinades a aquest fi".

La influència dels governs rics va més enllà. No només intervenen en les polítiques locals, sinó que han pressionats als països empobrits perquè adoptin marcs legislatius que afavoreixin i protegeixin la inversió estrangera.

Despullada de mitjans de subsistència, la pagesia és escombrada a les ciutats per engrossir les files de la misèria.

Foto: Marina Estarellas (Burkina Faso)

7. La propietat de la terra

La principal debilitat que poden afrontar moltes comunitats locals i rurals és el relatiu a la tinença i propietat de la terra i els recursos naturals. Això és degut al fet que en molts països no hi ha propietat privada de la terra com a tal, i aquesta adquireix denominacions de diversa índole.

A l'Àfrica, moltes d'aquestes terres segueixen sent comunals o públiques, encara que el Banc Mundial prefereix denominar-les “no privades”. El 70% de les d'Indonèsia estarien qualificades com a “terres forestals estatals”. Segons Borrás i Franco, les inversions s'estan dirigint cap a l'acaparament de terres no privades¹⁰, encara que per això s'ha de pressuposar la connivència de molts governs que toleren la usurpació davant la desprotecció i vulnerabilitat jurídica de les comunitats locals respecte a unes terres que van utilitzar sempre però sobre les quals no tenien possessió des d'un prisma merament capitalista, que és imposat una vegada més. En aquest sentit, l'Àfrica ofereix una altra nova “avantatge comparativa” per als inversors.

S'adquireixen extenses superfícies de sòl sense una evaluació completa dels impactes que això pugui tenir pel medi ambient local. **Foto:** EC-F. Jacobs (Etiòpia)

Es tolera la usurpació davant la **vulnerabilitat jurídica** de les comunitats locals respecte a unes terres sobre les quals no tenen possessió des d'un prisma capitalista

Des de fa anys, i per pal·liar aquest greu problema, s'està treballant en unes directrius mundials que garanteixin el dret a la terra de les comunitats rurals. En paraules de Sonia Monsalve, de Foodfirst Information & Action Network (FIAN), “les directrius ofereixen una oportunitat per desenvolupar una interpretació sistemàtica i integral de les disposicions existents del dret internacional dels drets humans i del dret ambiental internacional que protegeixi els drets a la terra i els recursos naturals de tots els grups rurals. Fins ara, només els pobles

indígenes han obtingut un reconeixement internacional directe dels seus drets a la terra i altres recursos naturals. En el cas d'altres grups rurals, com la pagesia i les comunitats de pastors i pescadors, aquests mateixos drets no són reconeguts adequadament, ja que estan disseminats en diversos instruments i no tenen una interpretació sistemàtica”¹¹.

¹⁰ Borrás, S. i Franco, J.: “La política del acaparamiento mundial de tierras. Replanteando las cuestiones de tierras, redefiniendo la resistencia”, maig 2010.

¹¹ Monsalve, S.: “La tierra no está a la venta”, al informe “El acaparamiento de tierras y la nutrición, desafíos para la gobernanza mundial”, Observatori del Dret a l'Alimentació i la Nutrició, 2010.

8. Primeres reaccions

Davant el massiu acaparament de terres que s'està produint a escala mundial, algunes institucions han optat per tolerar aquest fenomen "humanitzant" a través d'un codi de conducta que està en fase de discussió. La FAO, el Fons Internacional de Desenvolupament Agrícola (FIDA), la Conferència de les Nacions Unides sobre Comerç i Desenvolupament (CNUCED-UNCTAD) i el Banc Mundial van elaborar els anomenats "*Principis per a una inversió agrícola responsable*". Com es desprèn del propi títol, l'acaparament de terres és per a aquests organismes una inversió que suposadament oferirà certs beneficis a les nacions empobrides: llocs de treball, transferència tecnològica, infraestructures rurals, millora de la productivitat agrària de consum local, seguretat alimentària, etc. En general, el braç filantròpic i propagandístic de la nova inversió agrícola no ofereix res que no s'hagi escoltat mil vegades per justificar la inversió estrangera en general, i res que no s'escoltés fa un segle quan certes transnacionals transformaren estats independents en "repúbliques bananeres".

La història sembla repetir-se i, per a moltes organitzacions socials i camperoles, aquest codi de conducta no és més que una maniobra de distracció per no deixar veure els greus impactes derivats de l'acaparament de la terra. Aquest codi legitima la inversió i assumeix el model agrícola exportador i intensiu com la panacea i l'objectiu al qual dirigir-se.

Per a aquestes organitzacions socials, l'acaparament de la terres és un greu problema que amenaça la seguretat i la sobirania alimentària, com resumeix encertadament Olivier de Schutter en recordar que "els països als quals apunten aquests acords, especialment a l'Àfrica subsahariana, on la mà d'obra és relativament barata i es considera que hi ha moltes terres, podrien dependre cada vegada més dels mercats internacionals per aconseguir la seva seguretat alimentària. Així produiran més aliments, però aquests aliments s'exportaran. Aquest és un dels fenòmens que observem durant la crisi alimentària mundial de 2007-2008. Els països que són menys autosuficients i depenen més dels mercats internacionals són els que s'han vist més greument afectats per la creixent volatilitat dels preus"¹².

Les grans explotacions destrueixen l'ocupació i el medi de vida del petit camperol. **Foto:** EC-Guy Stubbs (Sudàfrica)

¹² <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,4524232,00.html>

9. Per què l'Àfrica? (I)

Àfrica presenta les condicions ideals per l'acaparament i per al futur latifundisme a gran escala: la mà d'obra és barata o la legislació ambiental, laboral i fiscal és laxa. Els costos de producció són mínims, el que permet un major guany, ja que els preus de venda en el mercat internacional són elevats per les activitats d'inversors i especuladors. També està ben ubicada des d'un punt de vista geoeconòmic, a prop d'Europa, Xina, Índia i els països àrabs, regions de les quals han brollat els inversors més interessats en gestionar les seves terres.

Les seves terres fèrtils són relativament abundants. Segons la FAO, el 80% de les terres agrícoles es troben a Amèrica i Àfrica, i l'any 2030 faran falta 130 milions d'hectàrees noves per poder produir els aliments necessaris¹³. La pressió sobre la terra africana augmenta si es tenen en compte els agrocombustibles. Per exemple, els objectius energètics per la UE el 2020 estipulen que el 10% del total del carburant ha de ser d'origen vegetal. L'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) observa que perquè aquesta quantitat fos produïda dins d'Europa seria necessari destinar el 72% de la seva terra agrícola. Lògicament, aquest escenari és inviable sense cap mena de dubte i, de fet, la UE ja importa el 75% de la massa vegetal per als agrocombustibles¹⁴.

A l'Àfrica, el 80% de la població subsisteix gràcies a l'agricultura familiar. **Foto:** DGC (Burkina Fasso)

¹³ De Schutter, O.: "Informe del Relator Especial sobre el derecho a la Alimentación. Las adquisiciones o arrendamientos de tierras en gran escala: conjunto de principios mínimos y medidas para tener en cuenta los derechos humanos", Consell de Drets Humans, 28 de desembre de 2009.

¹⁴ Kucharz, T.: "Soberanía alimentaria vs. agroenergía", capítulo del libro "Luchas campesinas; propuestas, redes y alianzas", editat por Mundubat, 2010, Bilbao, Espanya, pag. 102.

¹⁵ De Schutter, O.: "La destrucción "responsable" del campesinado del mundo: la cruda realidad del acaparamiento de tierras", en el informe "El acaparamiento de tierras y la nutrición, desafíos para la gobernanza mundial", Observatori del Dret a l'Alimentació i la Nutrició, 2010.

¹⁶ <http://www.elmundo.es/elmundo/2011/03/23/ciencia/1300893899.html> Jatrofa curcas, coneguda com pinyó de tempate o jatrofa és una euphorbiacea que té propietats medicinals. Les llavors contenen un oli no combustible que es pot utilitzar directament per a aprovisionar de combustible a llums i motors de combustió o es pot transformar en biodiesel mitjançant un procés transesterificació.

El fet de que la propietat de la terra sigui confosa està obrint les portes a la corrupció en administracions locals, possiblement untades per interessos econòmics externs

Un altre avantatge és que la propietat de la terra és confosa i, com assenyala De Schutter, "és considerada propietat de l'Estat i tractada pels governs com si fos seva"¹⁵. Aquesta particularitat ja està obrint les portes a la corrupció en administracions locals, possiblement untades per interessos econòmics externs, situació que podria derivar en governs autoritaris.

La vulnerabilitat que afronten milions d'africans no rau únicament en la propietat de la terra, sinó en la concepció que tenen els ideòlegs del neocolonialisme que, en una actitud d'ingerència, parlen constantment de millorar la gestió de les terres, el que obre infinitat d'interrogants: Què entenen ells per millorar la gestió de la terra? Ho han consultat amb les comunitats locals? Perquè, per exemple, en les terres de la tribu Giriama, a Kenya, l'empresa italiana Nuove Iniziative Industriali ha projectat sembrar 50.000 hectàrees de jatrofa per obtenir agrocombustible. El projecte està pendent d'aprovació i 20.000 persones podrien ser expulsades d'una terra on cultiven els seus aliments. A més a més, segons un agricultor de Giriama "la jatrofa és molt perjudicial per als animals i també per als nens. Les nostres ovelles mengen qualsevol tipus de fulles, però fugen quant s'apropen a la jatrofa"¹⁶. La qüestió és òbvia. La millora de la gestió de la terra inclou substituir cultius alimentaris per arbustos perillosos que dificulten el desenvolupament de les comunitats locals en les rodalies del latifundi? Els organismes

internacionals han caigut en el compte que en alguns països els nens i les ovelles es crien en el camp? Tindran en compte que per als africans la terra també és un recurs social, cultural i ontològic?

Altres denominacions creades per legitimar la usurpació són les de "terres no aprofitades" (també conegudes com improductives) o "reserves de terres agrícoles", enteses com grans superfícies susceptibles de ser explotades, l'inventari de les quals s'ha fet mitjançant imatges satèl·lit¹⁷. Aquí caldria preguntar-se si s'han valorat els altres usos que té la terra per a les comunitats locals abans de qualificar-les improductives o incloure-les en una reserva. La meitat de l'Àfrica subsahariana està composta per terres àrides on desenes de milions de persones viuen del pasturatge. La nova i confosa terminologia, al costat de la debilitat legal de la propietat de la terra, podria afavorir l'arrendament o la venda a inversors i, per tant, l'espoliació a milions de persones dels seus mitjans de subsistència¹⁸. Aquest fet ja ha succeït a Moçambic, segons Borrás i Franco: "30.000 hectàrees assignades per a la producció d'etanol amb canya de sucre eren 'terres buides i marginals', encara que les estaven utilitzant de forma activa pastors, agricultors de subsistència i carboners"¹⁹.

¹⁷ Borrás, S. i Franco, J.: "La política del acaparamiento mundial de tierras. Replanteando las cuestiones de tierras, redefiniendo la resistencia", maig 2010.

¹⁸ De Schutter, O.: "Informe del Relator Especial sobre el derecho a la Alimentación. Las adquisiciones o arrendamientos de tierras en gran escala: conjunto de principios mínimos y medidas para tener en cuenta los derechos humanos", Consell de Drets Humans, 28 de desembre de 2009.

¹⁹ Borrás, S. i Franco, J.: "La política del acaparamiento mundial de tierras. Replanteando las cuestiones de tierras, redefiniendo la resistencia", maig 2010.

10. Per què l'Àfrica? (II)

Perquè és un continent conegut no per les seves grandeses sinó per les seves fams, la qual cosa facilita i justifica qualsevol "intervenció" per reduir la fam i la pobresa. Fem una prova. Muntem un puzzle amb tres comunicats de premsa emesos per la FAO el maig de 2011.

El primer d'ells indica que una tercera part dels aliments -1.300 milions de tones- es perden o es malgasten. La meitat d'ells els desaprofiten els comerços i minoristes primermundistes en llançar a les escombraries aliments comestibles perquè no compleixen uns patrons estètics. L'altre meitat es perd en els països empobrits: "El problema és bàsicament l'ús de tècniques de recol·lecció inadequades, una gestió i logística postcollita precàries, i l'absència d'infraestructures, processat i empaquetat adequats"²⁰. En el segon, la FAO mostra una vegada més la seva posició favorable als agrocombustibles i afirma que "la inversió en bioenergia podria suscitar inversions molt necessàries en infraestructura agrària i de transports en àrees rurals, crear llocs de treball i potenciar els ingressos familiars, i ajudar a mitigar la pobresa i la inseguretat alimentària"²¹. En el tercer, es presenta un informe de la FAO i el Banc Mundial en el qual s'analitza la pèrdua d'aliments a l'Àfrica subsahariana, que segons les seves conclusions podria satisfer les necessitats alimentàries anuals de 48 milions de persones. L'informe indica que "invertir en tecnologies postcollita per reduir

Es important que el desenvolupament de l'agricultura a l'Àfrica afavoreixi als petits camperols i a l'agricultura ecològica a petita escala. **Foto:** FAO

²⁰ FAO: "Cada año se desaprovechan mil millones de toneladas de alimentos", Roma, 11 de maig de 2011.

²¹ FAO: "Una metodología desarrollada por la FAO permite evaluar los beneficios potenciales de los cultivos energéticos y evitar sus riesgos", Roma, 17 de maig de 2011.

les pèrdues d'aliments podria augmentar significativament el subministrament d'aliments a l'Àfrica subsahariana"²².

El puzzle acabat podria quedar així: "L'ús de tècniques de recol·lecció inadequades, una gestió i logística postcollita precàries i l'absència d'infraestructures, processat i empaquetat adequats" es podria en part resoldre ja que "la inversió en bioenergia podria suscitar inversions molt necessàries en infraestructura agrícola" que al "reduir les pèrdues d'aliments podria augmentar significativament el subministrament d'aliments a l'Àfrica subsahariana".

Adequadament condimentat, amanit i trufat en els mitjans de comunicació, aquest trencaclosques podria calar en la ciutadania "desenvolupada", traspaperant-se a la vegada l'equació clau:

1 hectàrea per a l'exportació = -1 hectàrea per a l'alimentació local

Més xocant encara és comparar aquest trencaclosques amb un altre comunicat de la FAO emès al juny, en el qual valorava un projecte propi d'horticultura urbana desenvolupat en diverses ciutats de la República Democràtica del Congo. Amb un pressupost de 10 milions de dòlars s'havia aconseguit augmentar la producció d'aliments bàsics per al consum i la venda en mercats locals. Això havia repercutit en una millora dels ingressos i de la seguretat alimentària local²³. A Togo, país colpejat per la pujada dels preus el 2008 i per l'enfonsament del cotó (que no es menja sinó que s'exporta)

Aquest "mercadeig" ha expulsat ja a milers de famílies de les seves terres i posa en perill la seva sobirania alimentària. **Foto:** Martínez Alonso (Etiòpia)

també es va desenvolupar un petit projecte valorat en 2,5 milions d'euros consistent en repartir a 20.000 camperols fertilitzants i llavors d'aliments bàsics (no de cotó), que van aconseguir millorar la seva seguretat alimentària i ingressos.

Les conclusions salten a la vista. Davant l'agroexportació, l'agricultura camperola rural i urbana per autoconsum i els mercats locals. Davant la inquietud de l'acaparament, l'accés segur a terres i aigua. Davant les faraòniques inversions en latifundis intensius, infraestructures i tecnologies (transgènics), la petita inversió en capacitat i infraestructures menors.

Les contradiccions augmenten encara més dins de la pròpia FAO quan declara que "el paradigma actual de la producció agrícola intensiva no és capaç de respondre als desafiaments del nou mil·lenni. (...) Dècades d'agricultura intensiva poden haver degradat les terres fèrtils i esgotat els aqüífers, provocant un empitjorament de les plagues, erosionat la biodiversitat i contaminat l'aire, l'aigua i el sòl. Es pot observar que la taxa d'augment del rendiment dels principals cereals està baixant"²⁴.

²² FAO: "La pérdida de cereales en el África subsahariana podría ascender a 4 000 millones de USD, según un informe de la FAO y el Banco Mundial", Roma, 31 de maig de 2011.

²³ FAO: "La horticultura urbana en la DRC aporta 400 millones de dólares a los pequeños productores", Roma, 10 de juny de 2011.

²⁴ FAO: "Volver a contar con la naturaleza en la agricultura", Roma, 13 de juny de 2011.

11. L'acaparament de terres a l'Àfrica ja és un fet

Entre els països de l'Àfrica subsahariana on més operacions s'han registrat figuren Camerun, Etiòpia, la República Democràtica del Congo, Ghana, Madagascar, Mali, Somàlia, Sudan, Tanzània i Zàmbia. Hi ha altres al continent com Sierra Leone, Benin, Angola, Kenya, Moçambic o Nigèria.

Els acaparadors són empreses públiques i privades, principalment de la Unió Europea, Índia, Xina i països àrabs; encara que també s'han documentat companyies brasileres, canadenques, sud-africanes, ucraïneses i japoneses.

El nombre d'hectàrees ocupades augmenta segons avança el temps, tot i que és complicat poder determinar amb exactitud la naturalesa de les operacions que es realitzen. El 2008, GRAIN descobria que, des del 2006, 9 milions d'hectàrees havien estat comprades a l'Àfrica encara que 5 milions més havien estat sol·licitades a Moçambic (una setena part de l'àrea cultivable del país)²⁵. El 2009, la FAO parlava de 20 milions d'hectàrees africanes adquirides en els tres anys anteriors, xifra que ratificava Oliver de Schutter²⁶. Aquest mateix any, el diari britànic *The Guardian*, citant dades de l'Organització de les Nacions Unides (ONU), elevava la xifra a 30 milions disseminades en tot el món²⁷. Kofi Annan advertia el juny de 2011 que a l'Àfrica, només el 2009, fons d'alt riscos i especuladors havien acaparat una superfície de terres equivalent a França²⁸. Maria José Estesó, del diari *Diagonal*, amb dades del Banc Mundial, esmentava el setembre de 2011 la quantitat de 30 milions d'hectàrees a l'Àfrica²⁹. No obstant això, les dades més espectaculars i actuals han estat desvetllades per Intermon Oxfam, que afirma en el seu informe "*Terra i poder*", que des del 2001, 227 milions d'hectàrees han estat venudes o arrendades a tot el món. El gruix de les operacions ha estat executat per inversors estrangers en els dos últims anys. A causa del secretisme existent, ha estat difícil obtenir informació, però s'han aconseguit verificar 1.100 acords per un total de 67 milions d'hectàrees. La meitat d'elles s'ubicarien a

²⁵ Amigos de la Tierra Uruguay: "Acaparan tierras en África en pos de agrocombustibles", 2010.

²⁶ Monsalve, S.: "La tierra no está a la venta", en el informe "El acaparamiento de tierras y la nutrición, desafíos para la gobernanza mundial", Observatori del Dret a l'Alimentació i la Nutrició, 2010. De Schutter, O.: "Informe del Relator Especial sobre el derecho a la Alimentación. Las adquisiciones o arrendamientos de tierras en gran escala: conjunto de principios mínimos y medidas para tener en cuenta los derechos humanos", Consell de Drets Humans, 28 de desembre de 2009.

²⁷ <http://www.guardian.co.uk/environment/2009/jul/03/land-grabbing-food-environment>

²⁸ FAO: "Kofi Anan: el hambre puede convertirse en una amenaza permanente", Roma, 25 de juny de 2011.

²⁹ <http://www.rebelion.org/noticia.php?id=137360>

³⁰ <http://www.intermonoxfam.org/es/sala-de-prensa/nota-de-prensa/intermon-oxfam-advierte-de-que-actual-compra-masiva-de-tierra-esta-sum>

l'Àfrica, el que significa que només en aquest continent ha estat acaparada una àrea equivalent a la superfície d'Alemanya³⁰.

Hi ha interès dels fons de cobertura i altres fons d'inversió. Alguns ja ofereixen serveis especialitzats en agricultura. Però, fins al moment, el seu paper en l'acaparament de terres a l'Àfrica és més aviat menor. Això no vol dir que no tinguin interessos. En els últims anys, segons GRAIN, la russa Renaissance Capital, la nord-americana Morgan Stanley i el grup britànic Landkom adquiriren terres a Ucraïna. El Deutsche Bank i Goldman Sachs van invertir en granges de la Xina; i japoneses com Mitsubishi, Itochu, Mitsui, Marubeni i Sumitomo es van fer amb finques a l'estranger³¹. Algunes organitzacions avisen que els preus de la terra estan augmentant a l'Àfrica amb aquesta espècie de febre de l'or, la qual cosa podria animar els inversors a adquirir grans superfícies i especular.

A la majoria de països s'han realitzat importants inversions en la reforma de les legislacions sobre terres i en l'establiment de plans d'ordenació territorial. **Foto:** Agustín Torres (Etiòpia)

³¹ <http://www.grain.org/article/entries/1230-se-aduenan-de-la-tierra-el-nuevo-acaparamiento-agrario>

³² www.grain.org/article/entries/4022-el-informe-del-banco-mundial-sobre-acaparamiento-de-tierras-mas-alla-del-humo-y-los-espejos.pdf

12. Desallotjaments, expulsions i desplaçaments. La solidaritat inversionista s'esvaeix

Tot i que l'acaparament de terres és un fenomen relativament nou, i malgrat els intents per infondre una imatge fraterna de les inversions agrícoles en aquestes terres, la realitat és que han estat àmpliament documentats els primers casos de desallotjaments i expulsions de les comunitats locals.

Amb el mercat garantit, l'accés barat a la terra i la mà d'obra barata, els agrocombustibles es presenten com una oportunitat empresarial per a les multinacionals. **Foto:** Carmen Ortega (Senegal)

Massa inversions han donat lloc a desposseïció, engany, violacions dels drets humans i destrucció dels mitjans de subsistència de les comunitats rurals i urbanes

Kofi Annan assenyalava fa poc que “no és just ni sostenible que les comunitats es vegin desproveïdes de les seves terres agrícoles d'aquesta manera ni que s'exportin aliments del mateix lloc on hi ha fam”³³. A “*Terra i poder*”, Intermón Oxfam informava que “massa inversions han donat lloc a desposseïció, engany, violacions dels drets humans i destrucció dels mitjans de subsistència”³⁴. Silvia Monsalve, de FIAN, també relatava com “organitzacions de drets humans han documentat un gran nombre de desallotjaments forçosos de comunitats rurals i urbanes al llarg dels últims anys”³⁵.

Joana Socías, periodista d'*El Mundo*, escrivia que 20.000 persones a Kenya podrien ser expulsades de les seves terres a causa del cultiu de jatrofa per agrocombustibles³⁶. En aquest mateix país van ser desallotjats poblats nòmades al riu Tana i a altres comunitats sedentàries se'ls hi ha impedit l'accés als seus cultius perquè abandonin la zona “voluntàriament”³⁷. Borrás i Franco van esmentar el desallotjament a Moçambic per plantar la canya de la que es fa l'etanol³⁸.

Segons Estesó a *Diagonal*, 15.000 etiòps seran reallotjats a la regió de Gambella³⁹. Notícies difoses per ONG africanes denuncien l'expulsió a Tanzània de milers d'agricultors que sembren arròs i blat de moro per reconvertir els seus camps en finques de jatrofa i canya⁴⁰. Intermón Oxfam reporta el desallotjament forçós de 22.000 persones a Uganda perquè la companyia britànica New Forest Company pugui plantar eucaliptus i pins⁴¹.

Molts encara no han estat expulsats, però la sort ja està tirada. L'Observatori del Dret a l'Alimentació i la Nutrició –d'acord amb una entrevista al ministre d'Agricultura etiòp Aber Deressa, en la qual justificava clarament els desallotjaments- diu que a Etiòpia “els pastors que utilitzaven determinades àrees per al pasturatge no serien compensats després que aquestes (terres) es cedissin als inversors estrangers” i que, en conseqüència, “haurien de marxar a una altra banda”⁴².

³³ FAO: “Kofi Anan: el hambre puede convertirse en una amenaza permanente”, Roma, 25 de juny de 2011.

³⁴ <http://www.intermonoxfam.org/es/sala-de-prensa/nota-de-prensa/intermon-oxfam-advierde-de-que-actual-compra-masiva-de-tierra-esta-sum>

³⁵ Monsalve, S.: “La tierra no está a la venta”, en el informe “El acaparamiento de tierras y la nutrición, desafíos para la gobernanza mundial”, Observatori del Dret a l'Alimentació i la Nutrició, 2010.³⁸ FAO: “Kofi Anan: el hambre puede convertirse en una amenaza permanente”, Roma, 25 de juny de 2011.

³⁶ <http://www.elmundo.es/elmundo/2011/03/23/ciencia/1300893899.html>

³⁷ <http://www.tanariverdelta.org/tana/10545-DSV.html>

³⁸ Borrás, S. i Franco, J.: “La política del acaparamiento mundial de tierras. Replanteando las cuestiones de tierras, redefiniendo la resistencia”, maig 2010.

³⁹ <http://www.rebellion.org/noticia.php?id=137360>

⁴⁰ <http://www.afrol.com/es/articulos/28092>

⁴¹ http://www.elpais.com/articulo/sociedad/Africa/venta/elpepisoc/2011007elpepisoc_1/Tes

⁴² “Las inversiones extranjeras directas y la reestructuración del sector agrícola en Etiópia”, en el informe “El acaparamiento de tierras y la nutrición, desafíos para la gobernanza mundial”, Observatori del Dret a l'Alimentació i la Nutrició, 2010.

13. Més premisses solidàries que s'esvaeixen

A les expulsions esmentades abans caldria sumar investigacions d'Intermón Oxfam, contingudes en l'esmentat informe "*Terra i poder*" i efectuades a Etiòpia, Ghana, Mali, Moçambic, Senegal i Tanzània, que revelaven que "la majoria dels acords sobre la terra amb fins agrícoles a l'Àfrica són per produir matèries primeres per a l'exportació, entre elles biocombustibles i flors. A Moçambic, on aproximadament el 35% de les famílies pateixen inseguretat alimentària crònica, tot just 32.000 hectàrees de les 433.000 aprovades per a inversions agrícoles entre 2007 i 2009 eren per produir aliments"⁴³.

Amics de la Terra també va constatar que de "bones intencions" res de res. Més aviat enganys, trucs subreptícis i cinisme: "A Tanzània, Madagascar i Ghana hi ha hagut protestes pels abassegaments que van portar a terme algunes empreses estrangeres. Han acusat a aquestes empreses d'oferir informació confusa als petits camperols, d'obtenir terres de domini públic a través de propietaris fraudulents i d'eludir lleis de protecció mediambiental"⁴⁴.

Segons ha informat GRAIN, Ngozi Okonjo-Iweala, director administratiu del Banc Mundial, reconeixia la terbolesa d'aquests projectes en manifestar que "el vel de misteri que sovint envolta a aquests acords comercials de terra s'ha d'aixecar perquè la gent pobre no hagi de pagar l'enorme preu de perdre la seva terra"⁴⁵.

La demanda de terres està derivant en la pèrdua de terres de pastura i de boscos. **Foto:** Pedro Cerrada (Senegal)

⁴³ <http://www.intermonoxfam.org/es/sala-de-prensa/nota-de-prensa/intermon-oxfam-advierte-de-que-actual-compra-masiva-de-tierra-esta-sum>

⁴⁴ http://www.foeeurope.org/agrofuels/FoEE_Africa_up_for_grabs_2010_SPANISH.pdf

⁴⁵ www.grain.org/article/entries/4022-el-informe-del-banco-mundial-sobre-acaparamiento-de-tierras-mas-alla-del-humo-y-los-espejos.pdf

14. Fam i despulla

S'està mercadejant amb les terres d'Àfrica, quan el 70% de la població viu de l'agricultura i un 33% pateix malnutrició. L'aigua també pot ser font de controvèrsies perquè els latifundis i certs cultius industrials requereixen grans quantitats d'aigua, situació que xoca de cara amb els problemes d'escassetat que pateixen 14 estats africans als quals se podrien sumar en breu 11 països més ⁴⁶. Per obtenir un litre d'etanol, a partir de blat de moro, es necessiten entre 1.200 i 3.400 litres d'aigua; i la canya de sucre també necessita enormes quantitats d'aigua ⁴⁷.

Cal analitzar la situació amb lupa. Des de principis d'any s'ha desencadenat una terrible fam a la Banya d'Àfrica que amenaça les vides i els mitjans de subsistència de més de 12 milions de persones, principalment a Somàlia, Djibuti, Etiòpia i Kenya, encara que la situació s'ha estès a Sudan i a alguna regió d'Uganda. La majoria de famolencs es troben a Kenya (1,2 milions), i el nombre de refugiats somalis en els camps de Kenya i Etiòpia es situa en el mig milió de persones. Els últims informes, just quan es redacta aquest article (octubre de 2011), relaten situacions càdriques i mort per inanició. Segons diversos organismes com la FAO, la causa de tragèdia té el seu origen en els preus dels aliments, però sobretot en la sequera existent a la regió.

A una causa conjuntural com la sequera s'haurien d'afegir altres motius estructurals com la desestructuració de les comunitats i de les seves tradicions agrícoles, així com una deficient política agrària. És convenient ressenyar que alguns dels països afectats per la fam han cedit importants extensions de terres a les inversions estrangeres enfocades a l'exportació que, a més, requereixen abundant aigua. Anteriorment, fins i tot, s'ha ressaltat el cinisme i la irresponsabilitat del ministre d'Agricultura etiop, a qui no li importa que els seus pastors perdin les terres en mans d'interessos estrangers. Almenys han estat reportats desallotjaments forçosos en tres països flagel·lats per l'actual fam (Etiòpia, Kenya i Uganda). La possible influència de l'acaparament de terres en l'actual crisi a la Banya d'Àfrica hauria de ser, almenys, tinguda en compte i estudiada.

⁴⁶ Kucharz, T.: "Soberania alimentaria vs. agroenergía", capítol del llibre "Luchas campesinas; propuestas, redes y alianzas", editat per Mundubat, 2010, Bilbao, Espanya, pag. 82.

⁴⁷ <http://alainet.org/active/47497>

⁴⁸ De Schutter, O.: "Informe del Relator Especial sobre el derecho a la Alimentación. Las adquisiciones o arrendamientos de tierras en gran escala: conjunto de principios mínimos y medidas para tener en cuenta los derechos humanos", Consell de Drets Humans, 28 de desembre de 2009.

⁴⁹ <http://www.intermonoxfam.org/es/sala-de-prensa/nota-de-prensa/intermon-oxfam-advierte-de-que-actual-compra-masiva-de-tierra-esta-sum>

⁵⁰ <http://www.grain.org/article/entries/1230-se-aduenan-de-la-tierra-el-nuevo-acaparamiento-agrario>

Sudan, uns dels països que més està patint, ha cedit centenars de milers d'hectàrees a interessos estrangers. La República de Corea ha adquirit 690.000 hectàrees per conrear blat. Els Emirats Àrabs Units han apilat 400.000 més i Egipte ha comprat una superfície similar ⁴⁸.

A **Etiòpia**, fa deu anys que els inversors estrangers van començar a fixar-se en les seves terres fèrtils i, per això, el govern va emprendre una sèrie de reformes radicals que van afavorir la inversió estrangera. De 135 milions de dòlars el 2000 es va passar a 3.500 milions d'inversió agrícola

Les planes de Somàlia i Djibouti pateixen una aridesa extrema i sequeres freqüents. **Foto:** Carmen Ortega

Al **Sudan del Sud**, 2,6 milions d'hectàrees han estat comprades o estan pendents de compra. D'aquestes, 600.000 hectàrees fèrtils han estat obtingudes per la nord-americana Nile Trading Development Inc ⁴⁹.

Diversos informes apunten a possibles operacions de terres a Somàlia per part d'estats del Golf Pèrsic. Xina i Aràbia Saudita podrien haver executat abassegaments en aquest país ⁵⁰.

forana el 2008. Els països europeus van protagonitzar el 21% de la inversió total, destinada principalment a carn, agrocombustibles i al sector hortícola. L'inversor més fort va ser l'Índia, que va destinar 4.000 milions de dòlars per obtenir terra i produir flors, sucre i altres cultius.

El govern etiòp va seduir a la inversió comunicant que havia signat el Conveni del Centre Internacional d'Arranjament de Diferències Relatives a les Inversions (CIADI), a part de ser membre de l'Organisme Multilateral de Garantia d'Inversions (OMGI) i de l'Organització Mundial de la Propietat Intel·lectual (OMPI). També va fomentar les inversions amb certes garanties fiscals: no exigeix un capital mínim i eximeix als projectes agrícoles estrangers de pagar drets de duana i impostos per la importació de béns de producció. Tampoc hi ha restriccions per emprar personal estranger o repatriar els guanys.

La canya de sucre, la melca dolça, el blat de moro i la iuca es cultiven com aliments a l'Àfrica, però també s'empren per a produir etanol. **Foto:** Agustí Torres (Etiòpia)

Des de 1996, s'han arrendat mig milió d'hectàrees i l'autoritat ha disposat tres milions més, el que significaria que un 20% de la terra destinada als cultius estaria en mans d'inversions foranes. Algunes organitzacions creuen fermament que s'han produït nombrosos impactes socials i que s'han modificat ja les estructures socials i de propietat de la terra.

A **Kenya**, país amenaçat per l'actual fam i la sequera, les empreses estrangeres s'han interessat pel delta del riu Tana, que és una de les zones més humides, fèrtils i de major valor ecològic. Amb una superfície de 130.00 hectàrees, és utilitzat per les comunitats locals per l'agricultura, la pesca i el pasturatge; i en èpoques de sequera serveix de "refugi humit" per a pastors i altres comunitats ⁵¹.

Segons l'Observatori del Dret a l'Alimentació i la Nutrició, un acord secret entre Kenya i Qatar preveu un intercanvi de 40.000 hectàrees (moltes d'elles del delta del riu Tana) per 2.500 milions de dòlars que finançaran un port enfocat a l'exportació, ja que Qatar desitja sembrar fruites i verdures a Kenya. Un altre projecte, suposadament desenvolupat per l'empresa local Mumia Sugar Company, preveu que 20.000 hectàrees es destinin al cultiu de canya de sucre per etanol ⁵². Aquest cas va ser àmpliament repudiat per les comunitats locals i es va dur a la Cort Suprema, que va emetre una sentència a favor de l'empresa el 2009; tot i que a causa de la recent fam, el govern ha proporcionat 40.000 hectàrees a la institució pública que gestiona el riu Tana per al cultiu d'aliments. Tot i això, s'ha informat que molts residents locals van ser expulsats de les seves terres ⁵³.

Les zones més humides, en èpoques de sequera, serveixen de refugi per als pastors. **Foto:** EC-F. Lefebvre (Niger)

⁵¹ <http://apiavirtual.net/2011/09/01/la-hambruna-de-kenia/>

⁵² "El acaparamiento de tierras en el delta del río Tana, Kenia", en el informe "El acaparamiento de tierras y la nutrición, desafíos para la gobernanza mundial", Observatori del Dret a l'Alimentació i la Nutrició, 2010.

⁵³ <http://www.tanariverdelta.org/tana/g1/projects.html>

Segons una coalició de grups ecologistes de Kenya (creadors de The Tana River Delta Website), la britànica G4 Industries es va interessar per 28.000 hectàrees, tot i que recentment va declinar invertir en el Tana. La companyia MAT International (que pertany al kenyà The TAL Group) està en procés d'adquirir 120.000 hectàrees (30.000 al delta i 90.000 a prop) per al cultiu de canya de sucre ⁵⁴.

Les operacions més fortes en la franja propera al delta del riu Tana les està realitzant la companyia canadenca Bedford Biofuel, que segons la seva pròpia web disposa de 160.000 hectàrees per conrear jatrofa i vol assegurar-se 200.000 més. Invertirà 1.000 milions de dòlars i assenyala que subministrarà agrocombustible a Kenya. Una de les premisses "solidàries" utilitzada per justificar l'acaparament és precisament aquesta, encara que alguna organització social ja va informar que no se sol complir. De fet, Bedford s'ha situat estratègicament prop de ports importants del país ⁵⁵.

L'Observatori del Dret a l'Alimentació i la Nutrició també ha denunciat les operacions a la zona del llac Vitòria de la nord-americana Dominion Farms Limited. Aquesta empresa va sol·licitar terra per conrear arròs en una zona on les comunitats locals tenien les seves pròpies sèmbras a canvi de proporcionar treball i construir infraestructures. Però l'empresa no va complir la seva promesa de generar llocs de treball i les escasses contractacions van ser en pèssimes condicions laborals. A més, en alguns casos, per reasentar (espantant-los prèviament) els vilatans, van haver de negar les seves parcel·les i destruir els seus cultius. El projecte també va alterar l'equilibri ecològic i social al bloquejar l'accés a l'aigua de riu i als canals que solien utilitzar les poblacions locals ⁵⁶.

Segons GRAN, 4.000 hectàrees d'Uganda han estat proporcionades a inversors xinesos per a diferents cultius. Kuwait té previst invertir 100 milions de dòlars per fomentar l'agronegoci i Aràbia Saudita estaria buscant socis comercials per plantar arròs a Uganda i Sudan ⁵⁷. Segons aquesta organització, "a Uganda va esclatar una enorme protesta pública quan Reuters va informar de les converses del govern amb el ministeri d'Agricultura d'Egipte, donant detalls d'un arrendament de més de 840.000 hectàrees de terres agrícoles ugandeses (2,2% de la superfície total d'Uganda!) a empreses egípcies per produir blat i blat de moro amb destinació al Caire" ⁵⁸. Per la seva magnitud, i les conseqüències que implicaria, aquest projecte manté un enorme secretisme, encara que tot fa sospitar que avança entre bastidors.

Milers de persones a Uganda denuncien haver perdut les seves terres i el deteriorament que han patit les seves vides com a resultat dels desnonaments. Foto: EC (Uganda)

Per la seva banda, Intermón Oxfam ha realitzat recentment un informe titulat "New Forests Company i les seves plantacions a Uganda" on s'esmenten amb tot luxe de detalls els atropellaments que està patint la població local en mans d'aquesta empresa britànica. La New Forests Company (NFC) es dedica a l'explotació fustera i té negocis en 90.000 hectàrees d'Uganda, Tanzània, Moçambic i Rwanda. A la NFC participa el Banc Europeu d'Inversions (institució financera de la UE), el banc internacional HSBC i Agri-Vie Agribusiness Fund (un fons d'inversió de capital privat amb interessos en l'agronegoci a l'Àfrica subsahariana, que compta a la vegada amb finançament del CFI del Banc Mundial).

Algunes de les 22.000 persones desplaçades per NFC han informat a Oxfam que la seva ingesta diària de menjar s'ha reduït considerablement des del desallotjament i que cap es va beneficiar del treball de desenvolupament comunitari de la companyia britànica. Tampoc se'ls va consultar, ni accediren a perdre les seves terres, ni van ser tinguts en compte quan es va debatre sobre el seu reassentament. El Tribunal Suprem ugandès va parar els desallotjaments, però aquests van seguir amb la participació de la policia, l'exèrcit i personal contractat per la companyia, que va qualificar la població d' "invasors il·legals". Afectats entrevistats han denunciat expulsions i desallotjaments violents ⁵⁹.

⁵⁴ http://www.thetalgroup.com/index.php?option=com_content&view=article&id=92&Itemid=58# i <http://www.tanariverdelta.org/tana/g1/projects.html>

⁵⁵ <http://www.bedfordbiofuels.com/renewable-resources-company/jatrofa-plantations/>

⁵⁶ "El acaparamiento de tierras en el delta del río Tana, Kenia", en el informe "El acaparamiento de tierras y la nutrición, desafíos para la gobernanza mundial", Observatori del Dret a l'Alimentació i la Nutrició, 2010.

⁵⁷ http://www.cgt.org.es/IMG/pdf/acaparadores_de_tierras.pdf

⁵⁸ <http://www.grain.org/article/entries/1230-se-aduenan-de-la-tierra-el-nuevo-acaparamiento-agrario>

⁵⁹ <http://www.intermonoxfam.org/sites/default/files/articulos/adjuntos/cs-new-forest-company-uganda-plantations-220911-es.pdf>

15. Més exemples de despulles

Les inversions en terres per a l'agronegoci s'expandeixen per més països d'Àfrica. Segons l'Observatori del Dret a l'Alimentació i la Nutrició, a **Mali** 100.000 hectàrees han estat destinades al cultiu d'arròs híbrid per a la seva exportació a Líbia. Els acords establerts atorguen als inversors el control sobre terrenys que eren utilitzats per les comunitats locals, com també el govern els ha donat prioritat per a l'ús de l'aigua del riu Níger a l'estació seca ⁶⁰.

El 2009 el govern de **Sierra Leone** arrendà 26.000 hectàrees a la suïssa Addax Bioenergy per conrear agrocombustibles destinats a Europa. Hi va haver comunitats que no van accedir a arrendar les seves terres, i les seves collites van ser destruïdes. Van rebre indemnitzacions, però van ser molt inferiors al valor real dels seus cultius. I un cop més es constatà que l'empresa no va complir els seus compromisos socials (ocupació, millora de l'agricultura local, etc.) ⁶¹. Segons Amics de la Terra, interessos xinesos han adquirit a Sierra Leone més de 10.000 hectàrees per conrear aliments i agrocombustibles ⁶².

A **República Democràtica del Congo**, interessos xinesos podrien adquirir 2,8 milions d'hectàrees per a la major plantació de palma del món. També la italiana ENI ha rebut 70.000 hectàrees. A Madagascar s'han arrendat 465.000 hectàrees a la índia Varun International, que conrearà arròs per al seu país. Una empresa

coreana, Daewoo Logistics, va negociar l'obtenció de 1,3 milions d'hectàrees per a un període 99 anys, però aquest acord no s'ha confirmat (en conèixer les intencions de l'empresa coreana i la complicitat del govern, les revoltes populars van obligar la dimissió i exili del president del país). L'empresa britànica GEM Biofuels s'ha assegurat mig milió d'hectàrees per la jatrofa ⁶³.

Segons Amics de la Terra, s'ha informat de 3.000 propostes per a un total de 5 milions d'hectàrees a **Moçambic** i ja 183.000 han estat designades per conrear jatrofa per part d'empreses italianes, britàniques, portugueses, alemanyes i canadenques. Xina està interessada en sembrar arròs ⁶⁴.

A **Tanzània**, Àrabia Saudita aspira a mig milió d'hectàrees segons els mitjans de comunicació. La britànica Sun Biofuels ha aconseguit 8.000 hectàrees per al cultiu de jatrofa, d'acord amb Amics de la Terra, i més de 40 empreses més desitgen crear agrocombustible amb l'auspici d'agències europees, la USAID i el Banc Mundial. Xina també aspira a poder conrear arròs per al seu consum ⁶⁵.

⁶⁰ "Un caso de acaparamientos de tierra en Mali", en el informe "El acaparamiento de tierras y la nutrición, desafíos para la gobernanza mundial", Observatori del Dret a l'Alimentació i la Nutrició, 2010.

⁶¹ "Hambre y acaparamiento de tierra en Sierra Leona", en el informe "El acaparamiento de tierras y la nutrición, desafíos para la gobernanza mundial", Observatori del Dret a l'Alimentació i la Nutrició, 2010

⁶² http://www.foeeurope.org/agrofuels/FoEE_Africa_up_for_grabs_2010_SPANISH.pdf

⁶³ De Schutter, O.: "Informe del Relator Especial sobre el derecho a la Alimentación. Las adquisiciones o arrendamientos de tierras en gran escala: conjunto de principios mínimos y medidas para tener en cuenta los derechos humanos", Consell de Drets Humans, 28 de desembre de 2009 i http://www.foeeurope.org/agrofuels/FoEE_Africa_up_for_grabs_2010_SPANISH.pdf

⁶⁴ http://www.foeeurope.org/agrofuels/FoEE_Africa_up_for_grabs_2010_SPANISH.pdf

⁶⁵ De Schutter, O.: "Informe del Relator Especial sobre el derecho a la Alimentación. Las adquisiciones o arrendamientos de tierras en gran escala: conjunto de principios mínimos y medidas para tener en cuenta los derechos humanos", Consell de Drets Humans, 28 de desembre de 2009.

http://www.foeeurope.org/agrofuels/FoEE_Africa_up_for_grabs_2010_SPANISH.pdf y http://www.cgt.org.es/IMG/pdf/acaparadores_de_tierras.pdf

16. Cap al “republicanisme bananer” del segle XXI. Aprenquem de la història

Les circumstàncies actuals que envolten a l'acaparament de terres guarden una semblança sorprenent amb l'explotació agrícola que va tenir lloc durant la primera meitat del segle XX en alguns països centreamericans amb el cultiu dels bananers. Les similituds existents serien:

- Permisos sobre l'explotació d'enormes superfícies de les millors terres per a l'exportació de cultius a canvi de progrés (infraestructures, tecnologia, etc.).
- La compra o l'arrendament de terra, així com la subcontractació de la producció a agricultors locals.
- Les favorables mesures legislatives i fiscals per atreure la inversió.
- Els desallotjaments, expulsions violentes i represàlies sobre les poblacions locals.
- Model agrícola intensiu i insostenible, i model laboral explotador.
- L'anteposició dels interessos empresarials forans als nacionals.
- Incompliment de compromisos socials i ambientals concrets.

Aprenquem del passat per tenir-ho en compte en el futur:

- Les infraestructures potser no satisfacen les necessitats locals i nacionals sinó els interessos empresarials. A principis del segle XX, centenars de kilòmetres de via fèrria van ser construïts a Hondures per les transnacionals bananeres, però ni un centímetre va arribar a la capital Tegucigalpa. Tot l'entramat ferroviari va servir per enllaçar les diferents plantacions de bananers amb els ports marítims.
- Les empreses que facilitin infraestructures podrien sol·licitar la gestió d'aquestes. A “l'Amèrica Central bananera”, els ferrocarrils i els ports van ser gestionats per les agroexportadores. Amb això es van fer amb el control del comerç, imposant tarifes elevades a altres productors locals que utilitzaven els mitjans de transport.
- Expansió i control cap a altres sectors productius. A Amèrica Central, les empreses agroexportadores van arribar a controlar bancs i altres sectors importants. Almenys a Mali ja s'ha documentat que la mateixa empresa líbia que conrea arròs per a l'exportació també està gestionant explotacions mineres⁶⁶.
- Àfrica està adquirint importància estratègica, el que pot provocar conflictes armats i intervencions militars per garantir la protecció de les inversions. La competència entre els propis inversors i multinacionals per controlar i “monopolitzar” la producció i exportació de productes agrícoles podria originar l'extensió d'aquests conflictes sobre la regió disputada. A Amèrica Central, a inicis del segle XX, hi ha documentats almenys quatre conflictes territorials originats pels interessos de les agroexportadores per controlar la terra.

⁶⁶ “Un caso de acaparamientos de tierra en Mali”, en el informe “El acaparamiento de tierras y la nutrición, desafíos para la gobernanza mundial”, Observatori del Dret a l'Alimentació i la Nutrició, 2010.

Conclusió

Ara fa cent anys, els camperols d'un país llatinoamericà, Mèxic, es van rebel·lar sota els lemes "la terra per qui la treballa" i "terra i llibertat". En aquestes últimes dècades hem vist empalidir a tot el món les reivindicacions de reformes agràries que corregissin les mala distribució de la terra, l'injust repartiment de la terra que encara persisteix en nacions i continents. Avui, la necessitat de les reformes agràries continua d'actualitat: a l'Amèrica Central, a l'Amèrica andina, a l'immens Brasil, a molts països d'Àsia, a l'Àfrica i, fins i tot, per què no, a països europeus.

L'accés a la terra a l'Àfrica és més peremptori que mai. Foto: Carmen Ortega (Senegal)

Però en lloc d'avançar, sembla que es retrocedeix. L'accés a la terra és més peremptori que mai i l'acaparament de grans superfícies augmenta la concentració de la terra i dilueix qualsevol intent de reforma agrària. Per aquest motiu, un nou front de reflexió i acció es presenta per als qui aspiren a un món millor sense fam, sense misèria rural, sense l'emigració salvatge i incontrolable cap als barris de barraques de les grans ciutats del món menys industrialitzat o cap als països estrangers. Aquest és el d'impedir l'acaparament de terres per part de grans multinacionals i de grups financers.

La terra és un recurs imprescindible perquè almenys el 70% de mil milions d'éssers humans deixin de passar fam. Terres comunals o terres en propietat privada, terres treballades individual o col·lectivament, de secà o de regadiu, de pastors nòmades o sedentaris, subsaharianes-sudaneses o tropicals, de la sabana o dels boscos humits, les terres d'Àfrica pertanyen als seus habitants des de fa milions d'anys i s'alimenten d'elles. Hem d'impedir que aquest espoli continuï, que el capital financer busqui beneficis acaparant propietats a l'Àfrica en la més pura i indecent tradició colonial. Els africans han de fer seu el crit d'Emiliano Zapata dels revolucionaris mexicans de fa un segle: "La terra per qui la treballa", o el que és el mateix, "les terres de l'Àfrica per als camperols africans".

Quaderns de Pau i Solidaritat

Govern de les Illes Balears
Conselleria de Presidència
Agència de Cooperació Internacional